

Трумен КАПОТЕ

ОДНОГО РІЗДВА



ОПОВІДАННЯ

Передусім — короткий автобіографічний пролог. Моя мати була навдивовижу розумною дівчиною, а до того й чи не найпершою красунею в Алабамі. Так казали всі, і то була правда. У шістнадцять років вона вийшла заміж за двадцятивосьмирічного бізнесмена з добропорядної новоорлеанської родини. Але цей шлюб тривав усього рік. Мати була тоді надто молодою для подружнього життя, та й надто честолюбною: вона надумала вступити до коледжу й зробити кар'єру. Отож вона покинула чоловіка, а мене... Мене вона віддала під опіку своєї великої родини, що жила в Алабамі.

Роки минали, але я дуже рідко бачив своїх батьків. Батько й далі працював у Новому Орлеані, а мати закінчила коледж і тепер гараздувала в Нью-Йорку. Та, власне кажучи, я від того не дуже страждав. Мені було добре й так. Мене оточували численні приязні родичі — дядьки, тітки, двоюрідні брати й сестри. Мав я і друзів.

Та найпершим моїм другом була моя літня двоюрідна сестра, сивокоса кульгава жінка на ім'я Сук. Міс Сук Фолк. Вона й розповіла мені про Санта-Клауса, про його густу бороду, червону шубу та повні різдвяних дарунків сани з дзвіночками. Я вірив їй, так само як вірив, що все навкруг відбувається з волі божої (або, як завжди казала Сук, «з волі господа нашого»). Що б не траплялося, добре чи лихе — чи то я боляче спотикався босою ногою, чи падав з коника, чи мені щастило зловити в річечці велику рибину, — на все те була воля господа нашого.

Так вона сказала й тоді, коли надійшла несподівана звістка з Нового Орлеана: мій батько запрошував мене до себе на різдво.

Я заплакав. Їхати мені аж ніяк не хотілося. Ніколи доти я не виїздив з нашого маленького провінційного містечка в Алабамі, оточеного лісами, річками та полями. Я не уявляв собі, як зможу заснути, коли Сук не погладить мене по голові й не поцілує на добраніч. До того ж я боявся чужих людей, а мій батько був для мене чужий. Хоча я й бачив його кілька разів, образ стерся в пам'яті, і тепер я не мав і найменшого уявлення, який він на вигляд. Проте Сук сказала:

— Це воля господа нашого. Хто знає, Малюк, може, ти й сніг побачиш.

Сніг! Коли я ще не вмів читати, Сук читала мені багато книжок, і мало не в усіх них було про сніг. Про казковий лапатий сніг, про сліпучо-білі снігові

«Одного різдва» — остання прижиттєва публікація відомого американського письменника Трумена Капота (1924 — 1984). Оповідання, випущене окремою книжкою 1983 р., має виразний автобіографічний характер — у ньому автор звертається до реальних спогадів свого дитинства.

© 1983 by Truman Capote.

By arrangement with Andrew Nurnberg Associates Ltd., London.

замети. Сніг здався мені чимось чарівним і загадковим, я мріяв про нього, хотів його побачити, торкнутися рукою. Ні я ні Сук не знали снігу — де б то йому взятися в нашій гарячій Алабамі? Не знаю, чому вона вирішила, що я побачу сніг у Новому Орлеані, — адже там ще гарячіше, ніж у нас. Але то пусте. Напевне, Сук просто хотіла підбадьорити мене перед поїздкою.

Мені купили новий костюм. На вилозі піджака пристебнули картку з моїм ім'ям та адресою, на той випадок, якщо я загублюся, — адже я мав їхати сам. Міжміськими автобусами. Усі вважали, що з такою карткою я буду в безпеці. Усі, крім мене самого. Я боявся до смерті. І дуже сердився на батька — якось чужого чоловіка, що примушував мене їхати з якоїсь домівки й святкувати різдво без Сук.

Їхати довелося миль із чотириста. Спершу я дістався до Мобайла й пересів там на інший автобус, а потім довго-довго їхав ще — через заболочені низини, дали понад морем, аж поки прибув до великого гоїмького міста, де дзеленчали трамваї і вирували товпишка страшних чужих людей.

То був Новий Орлеан.

Тільки-но я вийшов з автобуса, якийсь незнайомец так стиснув мене в обіймах, що мені аж дух забило. Високий, вродливий, він сміявся крізь сльози і знай повторював:

— Ти не впізнаєш мене? Не впізнаєш свого тата?

Я не озивався й словом. Мовчав довго і, тільки коли ми вже їхали в таксі, запитав:

— А де...

— Наш дім? Недалеко...

— Не дім. Сніг.

— Який сніг?

— Я думав, тут багато снігу.

Батько з подивом поглянув на мене й засміявся.

— У Новому Орлеані снігу не буває. Принаймні я про таке не знаю. Але он чуєш — грім? Скоро піде дощ!

Не знаю, що страхало мене більше — грім чи блискавиці, які зигзагами розтинали небо... чи мій батько. Дощ усе лив та лив, і вдень, і ввечері, коли я йшов спати. Я помолився, щоб скоріш опинитися вдома, біля Сук. Я боявся, що й не засну без її поцілунку на добраніч. І справді, заснути мені ніяк не вдавалось. Отож я почав мріяти про те, що мені подарує на різдво Санта-Клаус. Я мріяв про складаний ніж з перламутровою колодочкою. Про великий набір мозаїчних головоломок. Про ковбойський капелюх і ласо. Про рушницю, щоб стріляти в горобців. (Через кілька років, коли в мене з'явилася рушниця, я підстрелив пересмішника й куріпку. Ніколи не забуду, як мені було жаль їх, яким нещасним я почував себе потім. Відтоді я не вбив жодної живої істоти, навіть зловлену рибу відпускав назад у воду.) Ще я мріяв про коробку кольорових олівців. Але найдужче — про радіоприймач, хоча й знав, що це неможливо: наших знайомих, які мали тоді приймачі, можна було злічити на пальці. Не забувайте, то був час великої кризи, і в глибинних південних штатах мало хто міг дозволити собі радіоприймач або холодильник.

Але мій батько мав і те, і те. Здавалося, він мав усе — навіть автомобіль з великим багажником за сидіннями. Я вже не кажу про його старовинний ошатний будинок рожевого кольору у французькому кварталі, з ажурними чавунними балконами і з садком у внутрішньому дворіку. В садку росли барвисті квіти, а від фонтана з русалкою віяло приємною прохолодою.

А ще він мав з півдесятка, коли не цілий десяток, приятельок. На той час батько, як і мати, не завів нової сім'ї, але і в нього, і в неї були поклонники, тож згодом їм не раз доводилось їти до вівтаря. Щодо батька, то він ходив шість разів.

Отже, певно, він таки був гожий із себе. Справді, подобався він усім — усім, крім мене. А мені не подобався тому, що тягав за собою по всіх своїх знайомих — від банкіра до перукаря, який щодня голив його. І, звичайно ж, по всіх своїх приятельках. Але найгірше було те, що він без кінця обійвав і цілував мене, вихвалюся мною перед людьми, від чого я страшенно ніяковівав. Адже вихваллятися не було чим. Я був звичайнісіньким собі провінційним хлопчиком. Я вірив у бога, щиро молився й не мав сумніву, що Санта-Клаус існує насправді. Вдома, в Алабамі, я ні взимку, ні влітку не взував черевиків — хіба тільки до церкви. А тут, у Новому Орлеані, я знемагав від своїх туго зашнурованих, страшенно парких, важких, мов свинець, черевиків. Та ще не знати, що було гірше — черевики чи тамтешня їжа. Вдома я звик їсти смажених курчат, бочоковий рулет, тушковані боби, кукурудзяні коржі та інші смачні речі. А в новоорлеанських ресторанах... Ніколи не забуду, як я вперше у житті покуштував устрицю. Це було так, наче найстрашніша нічна мара ожила і залізла мені в горло. Другу свою устрицю я з'їв

аж через кільканадцять років. Щодо інших страв новоорлеанської кухні, то від самої лише згадки про них в мене починалася печія. Люди добрі! Як я тужив за свіжоспеченими булочками, за парним молоком та домашньою патокою просто з цеберка.

Бідолашний мій батько, він навіть не здогадувався, як я страждав. Бо, поперше, я ніколи цього не виявляв і, тим більше, не висловлював, а по-друге, він ні на що не зважав, бо, всупереч забороні моєї матері, дістав-таки офіційний дозвіл узяти мене до себе на ті різдвяні свята.

Він говорив:

— Скажи правду, невже тобі не хочеться переїхати до Нового Орлеана й жити тут зі мною?

— Я не можу.

— Як це ти не можеш?

— Я сумую за Сук, за Квіні — нашим маленьким тер'єром. Він ще зовсім цуценя, таке кумедне, і ми його дуже любимо.

— А мене ти любиш? — запитав батько.

— Так, — відповів я. Але, правду кажучи, коли не брати до уваги Сук, Квіні, ще кількох двоюрідних братів і сестер та фотографії моєї чарівної мами, що висіла в мене над ліжком, я й не уявляв собі, що можна любити ще когось.

Невдовзі я дізнався, що це означає. Напередодні різдва ми йшли по Канал-стріт, і раптом я зупинився як укопаний. Те, що я побачив у вітрині крамниці іграшок, заворожило мене. Це був великий іграшковий літак — у нього сідають і їдуть, крутячи ногами педалі, як на велосипеді. Я був певен, що, коли крутити педалі дуже швидко, він злетить у повітря. Ото була б штука! Я вже уявляв собі, як мої родичі стоять на землі, а я лечу, розтинаючи хмари. Наївна дитяча мрія!..

Я засміявся й ніяк не міг спинитися. Бачачи, як я сміюся, батько вперше відчув себе зі мною невпевнено, хоча й не знав, що мене так розвеселило.

У своїй вечірній молитві я просив бога, щоб Санта-Клаус подарував мені того літака.

Батько вже купив ялинку, і ми довго вибирали в крамниці прикраси для неї. А потім я припустився помилки. Під ялинку я поставив фотографію мами. Побачивши її, батько зблід і аж затремтів. Я не знав, що робити. Але він знав. Він пішов до кабінету й приніс високий келишок та пляшку. Я одразу зрозумів, що то за пляшка, бо в моїх дядьків у Алабами таких було чимало. Контрабандний самогон. Батько наповнив келишок і осушив його одним духом. Після того фотографія мовби перестала для нього існувати.

А я чекав, коли ж нарешті настане різдвяна ніч і прийде довгожданий товстун Санта-Клаус. Зрозуміло, я ніколи не бачив, як той череватий велетень із шурхотом спускається крізь комин і залюбки розкладає свої щедрі дари під ялинкою. Біллі Боб, мій двоюрідний брат, капосний коротун, в якого в голові сама тирса, твердив, що все це — нісенітниця і ніякого Санта-Клауса нема.

— Послухай, — казав він. — Хто вірить у Санта-Клауса, той ладен повірити навіть, що осел — це кінь.

Сперечалися ми з ним у маленькому сквері біля міської управи. Я відказав:

— Санта Клаус існує, бо він виконує волю господню, а всяка воля господня — це істина.

Біллі Боб плюнув і подався геть.

— Ти ба, ще один проповідник знайшовся в наших краях!

Щоразу я присягався, що в різдвяну ніч спати не ляжу. Я хотів почути, як на даху загарцює північний олень, а тоді одразу ж побігти до комина й привітатись із Санта-Клаусом. Цього разу мені здавалося, що не заснути буде дуже просто.

У батьковому будинку було три поверхи й сім кімнат. Деякі з кімнат були справді величезні, особливо ті три, що виходили в садок, — вітальня, їдальня та «музична зала», де збиралися любителі музики й танців та картярі. Два горішні поверхи були прикрашені ажурними балконами, у темно-зелені чавунні візерунки яких вліталися пагони бугенвілії та кручені стебла пурпурових орхідей, схожих на ящірок, що стьобують своїми червоними язиками. По всьому будинку впадала у вічі лакована підлога, подекуди гарні плетені меблі, подекуди оксамит. На перший погляд могло здатися, що будинок належить якомусь багатієві, але скоріше то було житло людини з неабияким смаком, любителя вишуканих речей. Для бідного (але щасливого) хлопчика з Алабами лишалося загадкою, як батькові вдається вдовольняти цю свою пристрасть.

Але для моєї матері ніякої загадки в тому не було. Закінчивши коледж, вона спрямувала весь свій молодий запал на досягнення суто практичної мети — відшукати в Нью-Йорку справді підходящого чоловіка, в якого вистачило б статків і на помешкання в Саттон-Плейс, і на соболине манто. Вона добре знала,

з чого живе мій батько, хоча довго не розповідала мені про це. Аж через багато років, коли її гарну шию прикрасив не тільки комір соболиного манто, а й кілька разків блискучих перлів, вона якось приїхала навідати мене в тій престижній закритій школі у Новій Англії, де я вчився на кошті її багатого й благородного чоловіка. Я тоді сказав щось таке, від чого вона дуже розлютилася.

— То ти не знаєш, як йому вдається так гарно жити? — закричала вона. — Наймати яхти й подорожувати по островах Греції? А його *дружини*! Подумай лише, хто вони такі. Геть усі — багаті вдови. Дуже багаті! І всі куди старші за нього. Тато старі, щоб вийти заміж за молодого чоловіка із здоровим глуздом. Ось чому ти — єдина його дитина. І через це і в мене ніколи більше не буде дітей — я була надто юна, щоб стати матір'ю, але він брутальна тварюка, він зламав, занастив мене...

Де б не йшов я у танець, люди кажуть: «Молодець!».. Місяць, місяць пливе над Майами... Ти моє перше кохання, будь же добріший до мене... Гей, панове, киньте хоч міряк!.. Де б не йшов я у танець, люди кажуть: «Молодець!»

Поки мати говорила (а я намагався не слухати, бо своїми словами про те, що моє народження занастило її, вона занапачала мене), в моїй свідомості зринали уривки цих пісеньок чи, може, подібних до них. Це допомагало мені не чути її, але водночас нагадало про дивний прийом, що його мій батько влаштував увечері перед тим різдом у Новому Орлеані.

Садок у внутрішньому дворикі у всі три кімнати, що виходили в нього, були заставлені свічками. Більшість гостей зібралась у вітальні, де стояла ялинка, що виблискувала від неяскавого вогню в каміні. Багато хто танцював у «музичній залі» і в садку під музику механічного піаніно. Батько відреконував мене гостям, доскочу навихвалявся мною, а потім відіслав нагору; але з балкона, куди можна було вийти з моєї спальні, я спостерігав усе, що діялось внизу, бачив і танцюючі пари. Я дивився, як батько і якась граціозна жінка кружляли у вальсі навколо фонтана з русалкою. Жінка й справді була граціозна, її тонка срібляста сукня мерехтіла у світлі свічок, але її літа... Вона була щонайменше на десять років старша за мого тридцятип'ятирічного батька.

Я раптом помітив, що батько набагато молодший від усіх гостей. Всі чарівні дами були десь такого ж віку, як і ота струнка батькова партнерка в легкій сріблястій сукні. Ще старшими виглядали чоловіки, здебільшого з духмяними гаванськими сигарами в зубах, — половина їх напевне годилися моєму татові у батьки.

А потім я побачив таке, що на мить аж очі заплаюшив. Батько й ота його жвава партнерка, танцюючи, забилися в темний закуток у тіні орхідей і, пригорнувшись одне до одного, цілувалися. Як мене це вразило, як розгнівало! Я вбіг до своєї спальні, кинувся в ліжку і з головою накрився ковдрою. Чого батькові треба від такої старої жінки? І чому всі ті гості й досі не розходяться по домівках, щоб міг прийти Санта-Клаус?.. Ще години зо дві я пролежав без сну, аж поки почув, що вони одне по одному почали прощатися. Нарешті пішов останній гість, і я почув, як батько підіймається сходами. Прочинивши двері до моєї кімнати, він поглянув на мене, але я прикинувся, ніби сплю.

Цілу ніч щось не давало мені заснути. І передусім — звук батькової ходи: тяжко дихаючи, він то підіймався, то спускався сходами. Мені стало цікаво, що він там робить. Отож я заховався на балконі серед бугенвілій. Звідти мені було видно всю вітальню — і ялинку, і камін, у якому все ще жеврів вогонь, і батька, що рачкував під ялинкою, споруджуючи цілу піраміду з пакунків. Угорнуті в пурпуровий, червоний, золотий, білий, блакитний папір, пакунки гучно шурхотіли, коли він їх пересував. Від цього видовища у мене запаморочилося в голові, бо тепер я збагнув усе. Якщо ті подарунки призначено мені, то цілком зрозуміло, що замовляв їх не господь бог, а приніс не Санта-Клаус. Їх купив і запакував мій батько. А це означає, що капосний коротун Біллі Боб разом з іншими такими ж капосними хлопчиськами, як і він, мали рацію, коли насміхалися з мене й казали, що ніякого Санта-Клауса не існує. Але найжахливішою була інша думка: невже Сук знала правду і обдурювала мене? Ні, Сук не могла мене обдурювати. Вона *вірила*. Атож, саме так. Хоч їй було вже за шістьдесят, де в чому вона лишалася не менш дитиною, ніж я.

Я спостерігав доти, доки батько закінчив усі приготування й задув свічки, які все ще горіли у вітальні. Я трохи зачекав, упевнився, що батько заснув, а тоді навшипинки спустився до вітальні, де й дотепер тхнуло квітами та гаванськими сигарами.

Я сів і замислився. Отже, саме мені доведеться сказати Сук усю правду. В моїй душі вирував гнів, якась дивна лють, і хоч гнівався я не на батька, саме йому судилося стати жертвою мого лихого настрою.

Коли розвиднілося, я прочитав наклейки на пакунках. На всіх було написано: «Малюкові», і лише на одному — «Єванджеліні». Єванджеліна, підстаркувата негритянка, що цілими днями дудлила кока-колу й важила понад сто кілограмів, була в батька за економку й заразом заміняла йому матір. Я вирішив розгорнути пакунки: вже настав різдвяний ранок, я однаково не спав — то чом би й ні? Не варто описувати, що я там знайшов — самі сорочки, светри та інший нудний мотлох. Лише одну річ я оцінив по заслугі: цілком пристойний пістолет з пістонами. Не знаю чому, але мені спало на думку, що було б непогано розбудити батька пострілами з нього. Так я й зробив!

Бах. Бах. Бах.

Безтямно кліпаючи очима, батько вилетів із своєї кімнати.

Бах. Бах. Бах.

— Малюк! Що це ти, в біса, робиш?

Бах. Бах. Бах.

— Припини!

Я засміявся.

— Поглянь, тату, поглянь, які чудові подарунки приніс мені Санта-Клаус! Заспокоївшись, батько увійшов до вітальні й міцно обійняв мене.

— Тобі сподобалась подарунки Санта-Клауса?

Я усміхався до нього. Він усміхався до мене. Та враз я урвав цю іділію і запитав:

— Гаразд, тату, а що ж мені подаруєш ти?

Усмішка збігла в нього з обличчя, очі підозріливо звузились. «Це що за штуки?» — промовляло його обличчя. Та потім він почервонів, немов засоромившись власних думок, погладив мене по голові, прокашлявся й сказав:

— Знаєш, я думав, краще буде почекати, щоб ти сам вибрав собі подарунок. Чого б тобі хотілося?

Я нагадав йому про літак, який ми бачили в іграшковій крамниці на Канал-стріт. Обличчя в нього видовжилось. Атож, він добре пам'ятав і той літак, і його ціну.

Проте вже наступного дня я сидів у тому літаку, вдаючи, ніби злиною до небес, а батько тим часом випишував чек щасливому крамареві. Потім ми трохи посперечались, як доправити літак до Алабами, але я непохитно стояв на тому, щоб везти його з собою в автобусі. Я мав виїхати того ж дня о другій годині. Крамар зателефонував до автобусної компанії і домовився, що там усе залаштують.

Але на цьому мої пригоди в Новому Орлеані не скінчилися. Залишалася велика пляшка самогону. Певне, через те, що я від'їжджав, батько раз у раз прикладався до неї. Вже по дорозі на автобусну станцію він раптом налякав мене — стиснув мою руку і хрипло прошепотів:

— Нікуди ти не поїдеш. Я не відпущу тебе туди, до тих божевільних людей. Поглянь лишень, що вони з тебе зробили. Щоб ото у шість років, майже у сім, хлопець говорив про якогось Санта-Клауса! То все вони винні, ті вічно п'яні дядечки, ті запліснявілі старі діви разом з їхніми бібліями та плетінням. Послухай мене, Малюк. Немає ніякого бога. Немає ніякого Санта-Клауса. — Він так стискав мою руку, що мені стало боляче. — Знаєш, часом я думаю, що й мені, й твоєї матері слід би застрелитись, коли ми допустили, щоб із тобою таке сталося... (Вінто не застрелився, а от мати таки вкоротила собі віку — тридцять років тому вона прилучилася до секоналу, що й загнав її на той світ.) Поцілуй мене. Будь ласка. Прощу тебе, поцілуй. Скажи своєму татусеві, що ти любиш його.

Але я не міг нічого сказати. Я страшенно боявся, що не встигну на автобус. А ще потерпав за свій літак, який був прив'язаний до таксі зверху.

— Ну, скажи: «Я люблю тебе, тату». Скажи. Прощу тебе, Малюк, скажи.

Ми прибули на станцію. На моє щастя, таксист виявився доброю людиною. Не знаю, чим усе закінчилося б, якби він, ще один зичливий полісмен та кілька спритних носіїв не допомогли нам. Батька так хитало, що він ледве тримався на ногах. Але полісмен приязно поговорив з ним, заспокоїв, а потім підтримував, щоб той стояв рівно. Таксист пообіцяв, що доведе його живим-здоровим до самого дому. Але батько не поїхав, аж поки носії не посадили мене в автобус.

Опинившись в автобусі, я одразу відкинувся на сидіння й заплював очі. Все тіло в мене боліло. Боліло якимсь дивним руйнівним болем. Я подумав, що коли зняти важкі міські черевики, позбутися цих нестерпних чудиськ, то, напевне, мені полегшає. Я стягнув їх з ніг, але загадковий біль не минав. Ні доти, ні згодом такого зі мною не бувало.

Через дванадцять годин я лежав удома в ліжку. В кімнаті було темно. Сук

сиділа поряд і погойдувалась у кріслі-гойдалці. Крісло тихенько порипувало, і цей звук заспокоював, мов шелест океанських хвиль. Я розповідав їй про свою мандрівку, розповідав довго, докладно, так що зрештою аж захрип. Сук погладила мене по голові й сказала:

— Звісно, що Санта-Клаус є. Просто, як і кожен, він не встигає робити все, що йому належить. І тому господь бог розподілив його обов'язки між нами всіма. Ось чому кожна людина — Санта-Клаус. І я, і ти, і навіть твій двоюрідний брат Біллі Боб. А тепер постарайся заснути. Рахуй зірки. Думай про щось тихе й лагідне. Скажімо, про сніг. Шкода, що ти так і не побачив снігу. Але поглянь — онде, між зірками, літають сніжинки...

Мерехтять зірки... Вир сніжинок кружляє в моїй уяві... Тихим голосом господь бог велить мені щось зробити... Далі я вже не пам'ятаю.

Наступного ранку я виконав боже веління. Разом із Сук ми пішли на пошту й купили листівку за один пенс — таку саму, які продаються й тепер. Минулого року, коли батько помер, її знайшли у нього в сейфі. Ось що я йому написав:

«Привіт тату як справи у мене все гаразд я вчюся швидко крутити пидали літака і скоро буду літати в небі так що ти дивись я тебе люблю»

Малюк».

*З англійської переклав
Дмитро КОСТЕНКО*

